

ACADEMICIANUL ANASTASIE FĂTU

P. JIȚARIU

Înființarea Academiei Române, în momente destul de grele pentru statul ale cărui temelii abia fuseseră puse, n-a împiedicat pe conducătorii acelor vremi să dea o atenție deosebită la ceea ce însemna cultura pentru înălțarea și existența poporului nostru.

Îndată după înființarea universităților din Iași și București, ei s-au gândit să creeze și un așezământ care să fie cel mai înalt for de cultură nu numai al țării, ci și al tuturor românilor.

La 1 aprilie 1866. Locotenența Domnească dă, printr-un decret, putere de lege regulamentului alcătuit de C.A. Rosetti, ministrul Instrucțiunii și Cultelor, pentru înființarea Societății de literatură română care, la 1 august 1867, la prima adunare de constituire, a căpătat numele de „Societatea Academiei Române”, iar în 1879, de cea de Academia Română.

Odată cu decretul de înființare a acestui înalt for de cultură, în aprilie 1866, au fost numiți primii 14 membri din toate ținuturile locuite de români, cărora li s-au adăugat ulterior încă șapte, printre care și dr. Anastasie Fătu. De atunci, generații peste generații de membri ai Academiei au participat la diverse manifestări naționale și au trăit zilele de durere și de bucurie ale neamului, reprezentând un simbol al unirii. Îndeplinind prin membrii ei, în permanență, un rol deosebit pentru cultura și viața poporului nostru, ea și-a câștigat o necontestată apreciere nu numai în țară, ci și peste hotare.

Cum era și normal, sesiunea noastră de acum vine să ridice vălul uitării asupra unui proeminent membru al Academiei, dr. Anastasie Fătu.

Comemorarea recentă a acestui mare om de cultură și, totodată un patriot neobosit, constituie un omagiu pe care inițiatorul acestei manifestări, prof. Leocov, îl aduce omului care a făcut ca științele naturii să progresa și să se alinieze cercetărilor europene.

Oricât sint de nestatornice lucrurile omenesti, în care trebuie să includem și activitatea oamenilor de știință, e necesar să o spunem și să o repetăm mereu, că dr. Fătu a fost unul din membrii Academiei care a aprins și a întreținut aprinsă o lumină care nu s-a mai stins. Cred că nu exagerez, dacă afirm că activitatea și concepțiile sale asupra dezvoltării culturii și a științelor naturii în țara noastră, precum și a rolului Academiei în acest domeniu, se găsesc în întregime cristalizate în discursul său de recepție ținut în 1871.

Se poate cu drept cuvânt spune că dr. Fătu a fost un cărturar a cărui viață a fost închinată dorinței de a cunoaște, de a îndruma și comunica din cunoștințele

sale colaboratorilor pe care i-a ales cu obiectivitate, în dorința de afirmare a valorilor autentice în pas cu avântul vremurilor de instalare și afirmare a unei vieți noi, după Unirea Principatelor. A făcut parte din grupul acelor intelectuali care au înțeles importanța contribuțiilor științifice pe care ei le pot aduce pentru organizarea unor vaste cercetări de către cei chemați să imprime instalarea unei vieți noi, civilizate și bazată pe respectul dreptății. El a fost deci un factor activ în îndrumarea unei vieți științifice și culturale, indicând domeniile ce trebuie abordate nu numai din punctul de vedere al cunoașterii teoretice ci și din punctul de vedere al valorificării cercetărilor, în economia țării. Am convingerea că personalitatea lui Anastasie Fătu s-a cristalizat din coliziunea dintre procesul de cunoaștere și fosforescența sa cerebrală și că vasta și riguroasa lui informație era trecută prin filtre de lumină și culoare personală. De aceea, îmi este destul de greu să definesc complexitatea personalității sale, în care s-au întâlnit erudiția cu omenia, inteligența cu o cultură vastă și bine organizată, care i-au îngăduit să se plimbe fără eforturi în toate domeniile științelor naturii.

Cred că nimic nu ilustrează mai complet personalitatea sa ca om de știință decât câteva citate din discursul său de recepție, care cuprinde două părți. În prima parte, Fătu face un istoric asupra stării cercetărilor în domeniul științelor naturii din acea vreme în România, pentru că, spune el, „înainte de a face vreo întreprindere, trebuie să știm bine ce s-a făcut de către predecesorii noștri“. Fiind la curent cu tot ce s-a cercetat și publicat în domeniul geologiei, botanicii și zoologiei pînă la acea dată, în expunerea sa a arătat cît de mare e golul necercetat în domeniul științelor speciale și puținul interes care s-a pus pentru dezvoltarea științei; de unde, spune el, „provine și neînsemnătatea rezultatelor dobîndite în aceste ramuri ale cunoașterii“. Iar mai departe, citez: „Așadar, observați bine, domnilor, că deși sînt începuturi de lucrări și de investigațiuni, care fac onoare inițiativei private a oamenilor, devotați științei, deși vedem că s-a făcut cîte ceva, că s-au scris și tipărit observațiuni privitoare asupra tutuzor ramurilor științelor naturii, cu toate acestea, trebuie să constatăm că nu putem trage foloase serioase din ceea ce s-a făcut și că lucrările acestea nu ne pot servi decît ca o introducere la studiile serioase care trebuie neapărat să le întreprindem și să inaugurăm cercetări în țara noastră, dacă nu voim să rămînem cu totul îndărătul altor popoare. Tîn să arăt că inițiativa privată este un lucru lăudabil pentru acei ce întreprind cercetări științifice, ea însă nu dispune de resurse suficiente pentru a o face să dea toate fructele ce oamenii luminați așteaptă de la propagarea științelor. Într-o asemenea stare de lucruri, rolul statului este de mare însemnătate. Rolul și răspunderea sa sînt cu alîl mai mari, cu cît el dispune de mijloacele colective ale societății și cu cît el poate întrebuiința resurse puternice, pe care nici individul, nici chiar asociațiunile voluntare nu le pot avea vreodată“.

Pentru înaintarea cercetărilor științifice, arată el, există trei mijloace și anume:

- 1) activitatea de cercetare individuală,
- 2) cercetarea în asociații private și
- 3) învățămîntul public, care formează tinerii ce doresc să devină cercetători.

Din datele prezentate mai înainte, se vede că, pînă la acea dată, rezultatele cercetărilor au venit numai din strădaniile individuale și că ele nu se referă numai la studii geologice și la descrierea regnului vegetal și animal, ci și la răspîndirea cunoștințelor de medicină și agronomie în rîndul maselor largi. Menționez că dr. Fătu, încă din 1869 membru activ al Societății de medici și naturaliști din Iași, a jucat un rol important în răspîndirea cunoștințelor. În anul 1868 a fost numit casier, ocupînd această muncă pînă în 1872, cînd a fost ales pre-

sedinte. În cadrul societății ieșene a colaborat strins cu Cobălcescu, Petru Poni și Cihac. A înființat în grădina societății o mică grădină botanică și a reorganizat Muzeul de Istorie Naturală, îngrijindu-se de ierbarul general al muzeului. Climatului intelectual creat în sinul societății la care Fătu a contribuit din plin, a general idei capabile să trezească imaginația creatoare și, totodată, înțelegerea logică a lucrurilor și fenomenelor, a relațiilor dintre ele, dorința de sistematizare și de înțelegere dintre particular și general. Cunoașterea realității și a bazei acestor principii general valabile nu se referea numai la dezvoltarea științelor naturii, ci și la domeniul social privind perspectivele de dezvoltare a Moldovei și a românilor de pretutindeni. Nu e lipsit de interes faptul că el vorbește despre societăți înființate în vederea răspîndirii cunoștințelor și că în cadrul acestor societăți au apărut reviste și foi periodice care au contribuit la răspîndirea științelor. Dar toate aceste societăți științifice, spune Fătu, „care ar fi putut să ia un puternic și rapid avînt, abia se susțin, tocmai din cauza lipsei unei idei conducătoare, a stimulării din partea statului, din lipsa încurajărilor din partea societății, din lipsa de interes a publicului român. Nu vreau să arunc prin aceste cuvinte nici o umbră de descurajare, căci observațiile mele sînt menite mai mult să dovedească că pînă astăzi am pierdut un timp prețios pe care nu se cade să-l mai pierdem în viitor“..... Într-o asemenea stare de lucruri, Societatea Academică are o mare misiune de îndeplinit în mijlocul societății române. Ea va fi legămîntul și cimentul tuturor acestor asociațiuni științifice, ce trebuie să dea direcție supremă și impulsunea vie a vieții tuturor acestor instrumente care au rămas inerte și neproductive. .Maimult decît altul, ea trebuie să ia în mîinile sale interesele progresului științei, să stimuleze statul, să-l convingă despre datoria ce are de a întrebuișa autoritatea și mijloacele sale materiale pentru a provoca un mare curent științific în România“. În același timp, dr. Fătu arată că, pentru ca societatea întreagă să fie mișcată și să prindă interes la propagarea științelor, este necesar ca Societatea Academică să-și îndrepte sollicitudinile sale, nu altul asupra științelor pure și abstracte, pe cît asupra acelor părți ale științei, ale căror aplicațiuni imediate în meserii, industrie și agricultură fac mai sensibile rezultatele și foloasele ei în ochii mulțimii“. „Opinia mea, spune el, este că ar fi mai potrivit cu împrejurările în care ne aflăm, ca măsurile ce vom lua în ansamblu, acestea să incline mai mult înspre partea pozitivă a aplicațiunilor care ar izvorî din știință ca, o dată cu mișcarea științifică, să ia naștere și mișcarea artelor (meseriilor), a industriei și a agriculturii, cu acest chip ele se vor stimula și se vor susține una pe alta. O asemenea direcțiune aș dori eu, spune Fătu, să o văd patronată pentru statul român de către acest savant corp academic. Atunci proprietatea noastră ar fi cea mai solidă garanție pentru viitoarea emancipare a întregului nostru neam“. „Fu cutez a zice că, dacă activitatea oamenilor noștri politici s-ar fi întins deopotrivă și pe terenul modest al științelor și culturii, noi am fi azi la nivelul multor state din vecinătate. Izbînzile politice, zice Fătu, sînt niște realizări efemere, dacă ele nu se reazimă pe un fond solid care-l dă unei națiuni numai cultura. Aspirațiile cele mai legitime ale popoarelor sînt vane utopii, dacă le lipsește această neaparată condiție de stabilitate și forță“. În continuare, el își arată mîhnirea că însăși societatea academică a fost părăsită, deoarece i s-a redus la jumătate micul ajutor ce i se promisese la înființarea ei. „Dacă însă aceste lucruri îmi deșteaptă sentimente de mîhnire, trebuie să constat, pe de altă parte cu bucurie, că patrioții români înțeleg trebuința asociațiunii noastre, cînd îi vedem cu ce devotament au adunat mijloace bănești pentru ca să susțină o instituție de importanța Societății Academice Române“. Între acești oameni patrioți și dornici de progres se siluează însuși dr. Fătu, care dăruiește Academiei 10 000 lei, pentru a premia lucrările bune elaborate de tineretul studios, precum

și pentru acordarea de burse. „Această mișcare spontană a unor oameni luminați și iubitori de țară ne încurajează să mergem pe calea dificilă pe care am apucat și ne împing ca, cu stăruința noastră, să deșteptăm activitatea și energia morală amorțită a poporului român“.

La sfârșitul acestor constatări, Fătu se întreabă cum ar trebui să procedăm ca să deșteptăm acest curent științific la români. Răspunsul îl dă tot el, afirmând că există două mijloace și anume : școala pentru viitor și încurajări bine distribuite pentru prezent.

Totodată, Fătu prezintă un proiect de organizare a școlilor care, după cum o să vedeți, este logic-științific și cu bătaie lungă. El crede că ar fi necesar ca statul să creeze la sate școli elementare cu cunoștințe de agricultură și de meserii, iar în orașe, gimnaziile și licee. Învățământul să fie obligatoriu până la cele mai înaintate grade ale studiului. Și pentru ca efectul să fie mai rapid, el propune ca nimeni să nu poată obține un grad, dacă nu va ști să practice totodată și o meserie rezultând din științe, precum aceea de mecanic, inginer, medic, chimist, agronom sau chiar și o meserie manuală. Propune apoi să se creeze, în București și Iași, facultăți pentru aceste profesii, cu laboratoarele necesare experimentărilor.

Să se creeze burse pentru absolvenții acestor facultăți, pentru tinerii ce doresc să câștige noi cunoștințe prin inițiere la vechile universități ale Europei. În fine, el mai propune să se elaboreze programe pentru învățământul public în care să se prevadă, pe lângă studiile literare deja existente și studii din științele naturii. În paralel cu cele arătate mai sus, cere ca statul să ajute cu fondurile sale asociațiile existente, să ajute la crearea de noi societăți, să doteze Academia Română pentru ca să poată lucra în permanență, să instituie premii anuale avantajoase pentru lucrările științifice și pentru descoperirile utile. „Dacă s-ar aplica cele propuse, spune el, România ar lua un avânt incredibil într-un scurt spațiu de timp, nivelul intelectual al poporului ar urca într-un mod apreciabil, iar forțele productive ale țării ar crește și cu ele averea publică și privată ar spori așa de mult încât ar răsplăti cu prisosință sacrificiul ce facem acum“.

În final, după aceste propuneri, Fătu se întreabă : dar Academia ce rol are și ce trebuie să facă ? La această întrebare dr. Fătu răspunde următoarele : „Ea câtă să fie regulatoriu și totodată propulsor de inteligențe. Ea are să conducă acțiunea și să înlesnească calea progresului viilor și, ca să împrumut o expresie din domeniul militar, ea trebuie să fie statul major al tuturor acestor operațiuni de dezvoltare științifică“. Pentru atingerea acestui scop, dr. Fătu propune ca Academia să accepte cu prioritate începerea unor studii în vederea elaborării unei hărți științifice complexe, care să cuprindă toate cunoștințele noastre zoologice, geologice, botanice și agricole. În ea să fie indicate diferitele zone climatice, cu plantele ce le caracterizează și cu observațiile meteorologice pentru fiecare județ în parte, la care să i se adauge date statistice asupra populației și a producției agricole a fiecărei regiuni.

Pentru realizarea acestei hărți, el a donat 10 000 lei, ca un omagiu adus Academiei, ce va patrona aceste cercetări. E un program măreț, elaborat de una dintre cele mai învățate minți, acum 115 ani, care își păstrează amprenta și azi, în toate domeniile de cercetare a științelor naturii.

Anastasie Fătu rămâne un intelectual aureolat de nimbul unui crez în valorile științei. O natură generoasă, complexă, un spirit aflat în continuă căutare, pentru care știința aplicată era o modalitate de a dărui țării încredere în valorile celor doțati, pe care i-a ajutat moral și material. De aceea, el a rămas în

memoria posterității la fel de mare ca Asachi, Kogălniceanu, Cihac, Poni și Cobălcescu, ca să nu amintim decît de ei.

Iată de ce la comemorarea de acum a acestui mare om de cultură și, totodată, patriot clarvăzător al căilor pe care Academia trebuia să meargă, mă gîndesc cu emoție și pietate la acești oameni, care, alături de Fălu, ne-au lăsat pilda vie a unei munci închinată științei, societății și patriei.